

ZAŁUSKI ŁUKASZ – filozof, teolog, ur. w 1604 w woj. mińskim na Białorusi, zm. 20 VIII 1673 w Wilnie.

W 1620 wstąpił do zakonu jezuitów i w Wilnie odbył dwuletni nowicjat. W Akademii Wileńskiej studiował filozofię (1625–1628) i teologię (1629–1633). Święcenia kapłańskie przyjął w 1632 w Wilnie. W 1639 w Akademii Wileńskiej uzyskał magisterium sztuk wyzwolonych i filozofii, a w 1652 doktorat teologii. Tam wykładał filozofię (1637–1640) i teologię (1651–1654). Był pierwszym przełożonym placówki jezuickiej w Mińsku na Białorusi (1657/1658), prefektem studiów w Nieświeżu (1658/1659), prof. teologii w Braniewie (1659/1660) i teologii moralnej w Krożach (1660–1662).

Opublikował pracę *Universa philosophia publice asserta in Alma Academia Vilnensi Societatis Iesu* (Wl 1640). Wg K. Estreichera, wydał także *Compendium totius philosophiae* (Wl 1640), zapewne jednak chodzi o ten sam druk. Ponadto wydał traktat o Najświętszym Sakramencie *De sumptione Sacrae Eucharistiae sub utraque specie* (Wl 1637), kazanie o św. Teresie Wielkiej i kilka panegiryków. Jego wykłady z teologii pozostały w rpsie.

Universa philosophia [...] stanowi obszerny zbiór zagadnień na dysputę w celu uzyskania magisterium sztuk wyzwolonych i filozofii (posiada aż 200 stron, 257 par.). Dyspucie przewodniczył Z., a wybranych też z tego zestawu bronił student Michał Mniszek z Kończyc Wielkich (na Śląsku Cieszyńskim?), który później studiował w Lowanium, gdzie w czasie studiów zmarł. W książce nie ma wzmianki o Z., ale jego autorstwo jest od dawna znane bibliografom. Potwierdzają je jezuickie katalogi: Z. prowadził w latach 1637–1640 kurs filozofii w Akademii Wileńskiej, a dysputy z całości filozofii prowadzono pod koniec trzeciego roku studiów.

We *Wstępie* do I części dziełka, tj. do *Filozofii praktycznej*, Z. wyraża ogólne poglądy na temat filozofii i jej roli w życiu („Wiedzieć dużo jest rzeczą chwalebna. Jednakże wielkim uszczerbkiem dla chwały jest to, że wiedziałeś, iż coś należało czynić, i mogłeś to wykonać, a nie zrobiłeś. Chcę, byś był filozofem, a nie tylko mędrce, ale też i dobrym człowiekiem” – tamże, 1). Filozofia powinna wpływać na życie i je kształtować. Jest związana z działaniem, z życiem, dlatego nazywa się filozofią praktyczną.

Filozofia praktyczna dzieli się na etykę (indywidualną), ekonomikę i politykę. Podstawowa zasada etyki indywidualnej (osobowej) brzmi:

„Rodzimy się ludźmi, a stajemy się dobrymi dzięki poznawaniu cnoty i ćwiczeniu się w niej”. Celem człowieka jest szczęście, którego wszyscy ludzie pragną. Osiąga się je przez praktykowanie cnót. Przed omawianiem cnót Z. rozprawia „o uczuciach ducha, które nazywa się pasjami”. Pasje to poruszenia pożądania zmysłowego w następstwie poznania dobra lub zła, połączone z reakcją ciała (tamże, par. 19). Przyjął 11 rodzajów „pasji” – 6 w dziedzinie pożądawczej (in concupiscibili): miłość, nienawiść, pragnienie, odraza (wstręt), przyjemność (delektacja), smutek, oraz 5 w dziedzinie gniewliwości (in irascibili): nadzieja, rozpacz, odwaga, strach i złość (tamże, par. 20). Pasje wywierają wpływ na praktykowanie cnót: wspomagają lub utrudniają wykonywanie dobrych czynów. Cnota jest „sprawnością w działaniu na rzecz dobra”; dzieli się na intelektualną i moralną. Z. analizuje następujące cnoty: roztropność, sprawiedliwość, męstwo, umiar. Etyka ta jest więc aretologią, czyli nauką o cnotach.

W obrębie ekonomiki Z. omawia m.in. zagadnienie wychowania młodzieży oraz rolę dobrego nauczyciela i wychowawcy (tamże, par. 61–62). Podkreśla, że od właściwego wychowania w młodości zależą w dużej mierze dalsze losy człowieka, dlatego nie wolno zaniedbać niczego w tym względzie. Niezwykle ważne jest to, jakiego wychowawcę mają dzieci. To, jakimi ludźmi jesteśmy, zawdzięczamy nauczycielom i wychowawcom. Nikomu nie wolno zamykać dostępu do oświaty, chyba że przez swoją tępotę sam się jej pozbawi.

Z zakresu filozofii spekulatywnej poruszał m.in. następujące zagadnienia: przedmiotem materialnym logiki są wszystkie byty realne i myślnie (tamże, par. 96); byty myślnie (entia rationis) mają istnienie obiektywne, ale tylko w umyśle; przedmiotem metafizyki jest byt realny jako taki, a bytem jest to, co nie posiada cech sprzecznych z istnieniem. Istnienie bytu nie różni się rzeczowo od istoty.

Z. w dużej mierze opierał się na Arystotelesie – w filozofii praktycznej (etyce) szczególnie na jego *Etyce nikomachejskiej*. Poglądy na temat państwa czerpał z *Polityki*, ale podejmował tylko niektóre zagadnienia, porządkując je i w wielu kwestiach śladem innych autorów odstępując od Filozofa, aktualizując je i przystosowując do współczesnych sobie tendencji. W zagadnieniach ekonomicznych opierał się na przypisywanej wówczas Arystotelesowi *Ekonomice*. Filozofia Z. jest więc szeroko rozumianym nowożytnym

arystotelizmem chrześcijańskim o odcieniu suarezjańskim. Co do formy, jest to jednak jeszcze w dużej mierze komentarz do poszczególnych traktatów Arystotelesa, będących wówczas przedmiotem nauczania zgodnie z jezuicką *Ratio studiorum*. Wyrażają to również tytuły części książki, np. *Ex octo libris de Physico Auditu*, *Ex libris de Ortu et Interitu*, *Ex libris de Anima*. Najobszerniej została omówiona ówczesna fizyka, czyli filozofia przyrody, a w niej dużo miejsca zajmuje psychologia jako nauka o duszy.

W I części książki znajduje się sporo wypowiedzi na temat postawy nazywanej współcześnie patriotyzmem. Ujawnia się on w zatroskaniu o sprawy kraju, zwł. w dziedzinie wychowania młodego pokolenia. Książka pozwala poznać filozofię wykładaną w Akademii Wileńskiej – wiodącej wówczas uczelni jezuickiej na terenach całej Rzeczypospolitej.

Estr XXIV 235–236, XXII 467; R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, Wl 1975, 199, 201, 393, 488; *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, Wl 1980, I 349–350; L. Grzebień, *Słownik polskich teologów katolickich*, Wwa 1983, IV 525–526; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995* (oprac. L. Grzebień), Kr 1996, 780; *Akademijos laurai*, Wl 1997, 88, 191, 255; R. Darowski, *Łukasz Z. SJ (1604–1673) i jego filozofia*, w: *Oblicza filozofii XVII wieku*, Lb 2008.

Roman Darowski